

Bijlage 3. Behandeling van de adviezen, opmerkingen en bezwaren bij het ministerieel besluit tot definitieve opheffing van de bescherming als monument van de gevels en bedaking van het oude deel van het gemeentehuis in Kalmthout

Provincie: Antwerpen

Gemeente: Kalmthout, 1ste afdeling, sectie G

Objectnummer: 4.01/11022/102.1

-

Dossiernummer: 4.001/11022/102.1

Omschrijving:

Gevels en bedaking van het oude deel van het gemeentehuis, Kerkeneind 13

Mij bekend om gevoegd te worden bij het besluit van heden:

Brussel, 12/06/24

De Vlaamse minister van Financiën en Begroting, Wonen en Onroerend Erfgoed,

Getekend door: Matthias Diependaele (Si)
Getekend op: 2024-06-12 22:11:41 +02:00
Reden: Ik keur dit document goed

Matthias DIEPENDAELE

1. Advies uitgebracht voorafgaand aan de voorlopige opheffing

1.1. Advies uitgebracht door de Vlaamse Commissie Onroerend Erfgoed (VCOE)

Het advies werd gevraagd op 20 oktober 2023.

De VCOE bracht op 17 november 2023 een ongunstig advies uit over de opheffing van het onroerend goed. Het advies maakt integraal deel uit van het opheffingsdossier.

Na een korte bespreking van de adviesvraag uit de commissie eerst enkele algemene opmerkingen bij het project 'snelle screening (2021-2022)' en de daaruit voortvloeiende opheffingsvoorstellen.

Zoals gesteld vindt de commissie het een goede zaak dat werk wordt gemaakt van het evalueren en actualiseren van het beschermde bestand. Het verlies van erfgoedwaarden of het 'algemeen belang' kunnen echter niet zonder meer aangegrepen worden om beschermingen stop te zetten. De procedure vereist steeds een kritische afweging op basis van een eenduidig beoordelingskader, daarbij rekening houdend met de oorzaken van de problematische toestand van de bescherming. Zo benadrukt de parlementaire voorbereiding van het Onroerenderfgoeddecreet: 'In geen geval kan verwaarlozing of gebrek aan onderhoud door de (huidige of vorige) zakelijkrechthouder of beheerder aanleiding geven tot een wijziging of gehele of gedeeltelijke opheffing van de bescherming'. Bij inbreuken op het actief- en passiefbehoudsbeginsel kan een eventuele opheffing van bescherming dus enkel volgen als aangetoond is dat handhaving afgerond, uitgesloten of gehypothekeerd is. Wanneer handhaving in het verleden in gebreke bleef wordt de veroorzaker beloond voor wanbeheer.

Behandeling van het advies: In het inhoudelijk dossier bij het ministerieel besluit wordt in de beheershistoriek steeds weergegeven of er sinds de bescherming een handhavingstraject gelopen werd op basis van het beheersarchief van het agentschap Onroerend Erfgoed en informatie van de afdeling Handhaving van het departement Omgeving. In de archieven kan soms niet teruggevonden worden waarom men na een inbreuk of een misdrijf destijds niet is overgegaan tot handhaving. Bij de snelle screening werd steeds nagegaan of de opstart van een handhavingstraject nog opportuun is of niet. Indien een handhavingstraject nog lopende is of opgestart kan worden, wordt er geen procedure tot opheffing van de bescherming opgestart.

Indien nog erfgoedwaarden overblijven moet het eventuele opheffingsvoorstel gebaseerd zijn op grondig en consistent vergelijkend onderzoek, zodat de noodzaak tot opheffing en het belang van het betreffende erfgoedobject in het globale Vlaamse beschermingsbestand steeds goed kan worden ingeschat. Daarbij is belangrijk om niet enkel de erfgoedwaarden toegekend op moment van bescherming te (her)evalueren, maar ook mogelijk bijkomende erfgoedwaarden die vanuit het hedendaagse perspectief van toepassing zijn.

Behandeling van het advies: De snelle screening van het beschermde bestand had als doel die beschermingen te detecteren die vandaag overduidelijk niet meer aan de hedendaagse selectiecriteria voor bescherming op Vlaams niveau voldoen. Het onderzoek omvatte geen uitgebreide studie per thema of typologie. Waar er nog resterende erfgoedwaarden zijn, wordt door de evaluatie aan de hand van de criteria in het inhoudelijk dossier (3.1. Evaluatie van de opheffing van de bescherming) en in het ministerieel besluit steeds aangetoond dat de opheffing van de bescherming evident is en er door de opheffing geen hiaat in het beschermde bestand ontstaat. Aangezien het een actuele evaluatie op basis van de hedendaagse inzichten inzake erfgoedwaarden is, hanteert het agentschap steeds de huidige selectiecriteria zoals omschreven in het Onroerenderfgoedbesluit en de huidige erfgoedwaarden zoals omschreven in het Onroerenderfgoeddecreet.

Zonder kritische en eenduidige afweging ontstaan volgens de commissie gevaarlijke precedentes die eigenaars of gebruikers aanmoedigen om beschermingsplichten niet na te leven. Het kan bovendien aanleiding geven tot het in vraag stellen van beschermingen die wel nog toereikend zijn, met de uitholling van het eerdere beschermingsbeleid en het beschermingsinstrument tot gevolg. Vooral de ruime invulling van de rechtsgrond 'algemeen belang' – nochtans voornamelijk bedoeld ter afweging van strijdige ruimtelijke belangen – is in dat verband zorgwekkend. De parlementaire voorbereiding verduidelijkt dat deze mogelijkheid in geen geval een vrijgeleide mag zijn om het belang van een bescherming te ondermijnen.

Behandeling van het advies: Elk voorstel tot opheffing van de bescherming binnen het project van de evaluatie van het beschermd bestand werd grondig onderzocht, afgewogen en geëvalueerd. De uitgewerkte inhoudelijke dossiers met een individueel en specifiek overzicht van de beschermings- en beheershistoriek zijn hiervan het resultaat. Bij de opheffingen waar 'algemeen belang' als rechtsgrond voor de opheffing van de bescherming wordt gebruikt, wordt de opheffing bijkomend grondig gemotiveerd door het beschermd goed af te wegen aan de huidige selectiecriteria en erfgoedwaarden. Hierbij wordt aangetoond dat het beschermd goed in haar huidig voorkomen onvoldoende erfgoedwaarde heeft voor een bescherming op Vlaams niveau en de opheffing geen hiaat binnen het beschermd bestand veroorzaakt.

De commissie stelt verder vast dat in het betreffende project de rechtsgrond 'algemeen belang' ook wordt ingeroepen wanneer onoordeelkundige werken, al dan niet vergund, werden uitgevoerd, zelfs wanneer niet alle erfgoedwaarden verdwenen zijn, en dat er niet altijd een passend onderscheid wordt gemaakt tussen de evaluatie van een beschermd monument en van een beschermd stads- of dorpsgezicht of cultuurhistorisch landschap.

Behandeling van het advies: De rechtsgrond 'de erfgoedwaarden zijn onherstelbaar aangetast of verloren gegaan' (Art. 6.2.1., 1°) veronderstelt een volledig en onherroepelijk verlies en wordt enkel gebruikt wanneer de erfgoedwaarden volledig verdwenen zijn. De rechtsgrond 'algemeen belang' (Art. 6.2.1., 3°) wordt gebruikt wanneer het onroerende goed nog erfgoedwaarden heeft, maar waarbij deze na toetsing aan de selectiecriteria onvoldoende blijken om een bescherming op Vlaams niveau te verantwoorden. Het klopt dus dat in sommige gevallen het onroerend goed nog erfgoedwaarden heeft, al dan niet na onoordeelkundige (vergunde) werken. Door deze resterende erfgoedwaarden te erkennen en te omschrijven aan de hand van de selectiecriteria kunnen deze erfgoedwaarden nog gevrijwaard worden door bijvoorbeeld het onroerende goed vast te stellen in de inventaris.

Bij de evaluatie van het beschermd bestand vertrok het agentschap Onroerend Erfgoed vanuit het beschermingsstatuut waarin het goed beschermd werd en de afbakening. Bij een onroerend goed beschermd als stads- of dorpsgezicht werd bijvoorbeeld niet gekeken naar het interieur, maar naar de verschillende beschermde onderdelen van de site en hun relatie tot elkaar. Bij een beschermd cultuurhistorisch landschap werden de landschappelijke erfgoedkenmerken en -elementen afgewogen enz. In sommige gevallen werd vastgesteld dat het goed beter beschermd wordt onder een ander statuut of met een andere afbakening waardoor de erfgoedwaarden beter gevrijwaard kunnen worden. In die gevallen gaat de opheffing van de bescherming gepaard met een nieuwe bescherming.

De commissie uit bijgevolg haar bezorgdheid over de uitvoering van een 'snelle screening'. De nadruk ligt hier op het afsluiten van dossiers die in het verleden misliepen, zonder dat er een expliciet afwegingskader of breder (beleids)kader is voor de actualisering van beschermingen. De vrees bestaat dat – los van de al dan niet terechte opheffingen – dit een verkeerd signaal geeft naar eigenaars en gebruikers van beschermd erfgoed, te meer gezien thematisch-

typologische evaluaties en aanvullende beschermingen uitblijven. De commissie dringt aan in communicatie omtrent opheffingen steeds duidelijk te maken dat verwaarlozing of wederrechtelijke ingrepen hiertoe geen aanleiding kunnen geven.

Behandeling van het advies: De Beleidsnota Onroerend Erfgoed (2019-2024) van minister Matthias Diependaele, bevoegd voor onroerend erfgoed, kondigde aan dat we het huidige beschermde bestand zullen evalueren op basis van de hedendaagse inzichten inzake erfgoedwaarden. Om te voldoen aan de maatschappelijke vraag om op korte termijn door het volledige pakket beschermd erfgoed te gaan, werkte het agentschap vanaf juli 2021 tot december 2022 aan de 'snelle screening' van het beschermde bestand. Deze snelle screening had als doel om op een termijn van anderhalf jaar die beschermingen te detecteren die vandaag overduidelijk niet meer aan de hedendaagse selectiecriteria voor bescherming voldoen. Een doorgedreven thematisch of typologische afweging was in dit tijdsbestek niet mogelijk. Door de typologische opdeling van het te onderzoeken pakket, werd het wel mogelijk enige vergelijking door te voeren. In dit opzicht werd bij elk voorstel voor opheffing ook nagegaan of de opheffing geen hiaat in het beschermde bestand veroorzaakte.

Tijdens de evaluatie werd steeds bekeken of er nog een lopend handhavingstraject was en of in een bepaald dossier nog handhaving mogelijk was. Voor deze dossiers wordt dan ook geen opheffingsprocedure opgestart. Dit staat ook opgenomen in het eindrapport van de snelle screening (<https://oar.onroenderfgoed.be/publicaties/OAOE/267/OAOE267-001.pdf>).

Bovendien is in alle communicatie over dit project opgenomen dat wanneer er sprake is van verwaarlozing, het agentschap in eerste instantie inzet en aanstuurt op een handhavingstraject. Op de website van het agentschap Onroerend Erfgoed wordt duidelijk gecommuniceerd: "Wanneer er sprake is van verwaarlozing, dan zullen we eerder aansturen op herstel of een schadevergoeding." (<https://www.onroenderfgoed.be/procedure-tot-opheffing>). Op het titelblad van het aanvraagformulier tot opheffing van een bescherming staat "Opgelet! In geen geval kan verwaarlozing of gebrek aan onderhoud aanleiding geven tot een opheffing van de bescherming."

Bijkomend verwijst de commissie naar haar vorige adviezen voor wat betreft de lessen die te trekken zijn uit opheffingsdossiers. De lopende evaluatie van het beschermde bestand zou ook aangegrepen moeten worden om beschermingen die bedreigd zijn prioritair te vrijwaren, en hierover publiek te communiceren.

Behandeling van het advies: De evaluatie van het beschermde bestand heeft er ook voor gezorgd dat bepaalde sites opgemerkt werden waar recent werken werden uitgevoerd zonder toelating of vergunning of waar er sprake is van verwaarlozing van het beschermde goed. Deze dossiers worden vandaag opgevolgd. Het publiek communiceren van deze trajecten wordt echter niet beschouwd als een goed uitgangspunt voor een constructieve dialoog met de zakelijkrechthouders.

Daarnaast voerde het agentschap een analyse uit op onze databanken om na te gaan voor welke beschermde monumenten gedurende de afgelopen tien jaar geen toelatingen of premies werden aangevraagd. Dat kan immers een signaal zijn dat er mogelijk een verwaarlozingsproblematiek speelt. Dit kadert in het streven naar een proactieve handhaving. Voor ongeveer 2.000 beschermde monumenten bleek geen toelatings- of premie-aanvraag beschikbaar. Deze lijst is de vertrekbasis om te bepalen voor welke monumenten verdere actie aangewezen is. Niet in alle gevallen zal er immers effectief een probleem zijn. Bovendien neemt het agentschap een studie rond proactieve handhaving op.

Vervolgens formuleert de commissie een advies over de voorlopige opheffing van de bescherming als monument van de gevels en bedaking van het oude deel van het gemeentehuis in Kalmthout.

De commissie merkt op dat de bescherming kaderde in een beschermingscampagne rond gemeentehuizen in de provincie Antwerpen. Rekening houdend met de nieuwbouw en het toen reeds verbouwde interieur omvat de bescherming van 1998 enkel de gevels en het dak van het oude gemeentehuis. Uit het dossier blijkt dat dit oude deel sinds het moment van bescherming nauwelijks wijzigingen onderging. Op de originele leeuwensculpturen na bleef het beschermde exterieur goed bewaard en herkenbaar, waardoor het gebouw een representatief voorbeeld blijft van een 19de-eeuws neoclassicistisch gemeentehuis. Het gebouw beantwoordt vandaag dus nog steeds aan de (historische) erfgoedwaarde waarvoor het als monument werd beschermd.

Behandeling van het advies: Het gebouw behoudt inderdaad nog grotendeels de erfgoedwaarden waarvoor het als monument werd beschermd. De rechtsgrond voor deze opheffing is echter niet dat de erfgoedwaarden van het beschermde goed onherstelbaar zijn aangetast of verloren gegaan maar wel het algemeen belang (meer bepaald een wijzigende context waarin die erfgoedwaarden vandaag niet langer beschouwd worden als toereikend om de bescherming te verantwoorden). Op basis van de hedendaagse inzichten inzake erfgoedwaarde en in het bijzonder op basis van de criteria ensemble, herkenbaarheid en context zijn de erfgoedwaarden (architecturale en historische waarde) van het gemeentehuis in Kalmthout ontoereikend voor een bescherming als monument.

De commissie erkent dat het huidige, beschermde gevelbeeld niet volledig overeenstemt met het oorspronkelijke 19de-eeuwse ontwerp en dat ook de initiële omgevingscontext wijzigde. Storende ingrepen, zoals het afwijkende schrijnwerk uit 1988, zijn evenwel niet van die aard dat een herstel of herwaardering van de beschermde gevel uitgesloten is. Uit het dossier blijkt bovendien dat naar aanleiding van de vergunde bouw van het nieuwe gemeentehuis ook een restauratie van het beschermde oude deel gepland staat. Er is dus beheersperspectief.

Behandeling van het advies: een bescherming of een opheffing van een beschermd goed wordt gemotiveerd op basis van algemeen belang (het al dan toereikend zijn van de erfgoedwaarden of – bij opheffing – een ander algemeen belang), niet op basis van beheersperspectieven. Er is in dit dossier inderdaad een beheersperspectief maar zelfs na een restauratie blijven de erfgoedwaarden (architecturale en historische waarde) van het gemeentehuis in Kalmthout ontoereikend voor een bescherming als monument, op basis van de hedendaagse inzichten inzake erfgoedwaarde en in het bijzonder op basis van de criteria ensemble, herkenbaarheid en context.

De commissie merkt daarnaast op dat verwezen wordt naar de verbouwing van het niet-beschermde interieur, zonder de impact en omvang van deze aantasting te motiveren. Volgens het beschermingsdossier zouden er oorspronkelijke binnenmuren en plafonds verstopt zitten achter betimmering en verlaagde zolderingen. De fotoregistratie laat overigens uitschijnen dat er nog erfgoedelementen aanwezig zijn. Verder onderzoek naar het interieur lijkt hier dan ook aangewezen.

Behandeling van het advies: niet-beschermde erfgoedelementen zijn geen geldige motivering voor of tegen de opheffing van een bescherming. Verder onderzoek hiernaar is dan ook niet noodzakelijk.

Gelet op het behoud van erfgoedwaarde dient een herevaluatie uit te gaan van een doorgedreven thematisch-typologische afweging. Voorliggend dossier komt hier volgens de commissie onvoldoende aan tegemoet. Het monument is een representatief voorbeeld van een reeks typische gemeentehuizen naar ontwerp van Eugène Gife, waarvan de meeste verdwenen

zijn en de overblijvende volgens het beschermingsdossier allemaal bescherming verdienen. Wat betreft het criterium 'zeldzaamheid' verwijst het opheffingsdossier naar de vijf andere beschermde gemeentehuizen van hetzelfde type, maar de vergelijking is niet verder uitgewerkt. Het is bijgevolg onduidelijk hoe het betrokken monument zich verhoudt tot deze beschermingen, welke plaats het inneemt in het oeuvre van Gife, en wat het belang is van dit type gemeentehuizen en het oeuvre van Gife in het ruimere beschermde bestand. Volledigheidshalve wijst de commissie nog op de contextuele band tussen het betrokken monument en de tegenovergelegen dorpskerk, ontworpen door zoon Louis Gife.

Behandeling van het advies: Het inhoudelijk dossier bevat (onder 2.3.2. en 3.1.) een voldoende doorgedreven thematisch-typologische afweging in functie van een motivering van de opheffing van de bescherming, meer bepaald als één van een 40-tal als gemeentehuis gebouwde monumenten in de provincie Antwerpen. Een afweging van en binnen het oeuvre van Eugène Gife werd inderdaad niet uitgevoerd omdat de bescherming destijds kaderde in een thematisch-typologisch kader (gemeentehuizen in de provincie Antwerpen). Aangezien de opheffing gemotiveerd wordt vanuit de hedendaagse inzichten inzake erfgoedwaarde, is het advies van de commissie dus terecht. Het inhoudelijk dossier wordt daarom onder 3.1. aangevuld met volgende afweging van en binnen het oeuvre van ontwerper Eugène Gife: *"Eugène Gife is als provinciearchitect een belangrijk figuur in de architectuurgeschiedenis van Vlaanderen, getuige zijn opname in het Repertorium van de architectuur in België van 1830 tot heden.¹ Dit belang wordt ook weerspiegeld in het beschermde bestand. De inventaris Onroerend Erfgoed bevat naast het gemeentehuis van Kalmthout nog 50 beschermde bouwkundige elementen waaraan Eugène Gife verbonden is als ontwerper. Van andere provinciearchitecten uit dezelfde periode zoals Pierre-Nicolas Croquison (West-Vlaanderen) en Herman Jaminé (Limburg) – beiden ook opgenomen in het Repertorium² – zijn respectievelijk 27 en 24 beschermde bouwkundige elementen opgenomen in de inventaris Onroerend Erfgoed. Van de 50 andere beschermde bouwkundige elementen met Eugène Gife als ontwerper, vertoont het gemeentehuis van Pulderbos in Zandhoven dezelfde erfgoedkenmerken als het gemeentehuis van Kalmthout (typologie, datering, stijl en geografische context)."*

De contextuele band tussen het betrokken monument en de tegenovergelegen dorpskerk, ontworpen door zoon Louis Gife, wordt toegevoegd in het inhoudelijk dossier, onder 2.2. Historiek van het beschermde goed, voetnoot 4.

Conclusie: het advies heeft invloed op het inhoudelijk dossier. Het inhoudelijk dossier werd als volgt aangepast:

- Onder "2.2. Historiek van het beschermde goed" werd bij voetnoot 4 toegevoegd *"Louis Gife ontwierp ook de parochiekerk Onze-Lieve-Vrouw aan de overzijde van Kerkeneind (nummer 19) die gerealiseerd werd in 1894-97 (<https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/13279>)."*
- Onder "3.1. Evaluatie van de opheffing van de bescherming" werd toegevoegd: *"Eugène Gife is als provinciearchitect een belangrijk figuur in de architectuurgeschiedenis van Vlaanderen, getuige zijn opname in het Repertorium van de architectuur in België van 1830 tot heden.³ Dit belang wordt ook weerspiegeld in het beschermde bestand. De inventaris Onroerend Erfgoed bevat naast het gemeentehuis van Kalmthout nog 50 beschermde bouwkundige elementen waaraan Eugène Gife verbonden is als ontwerper.*

¹ LAUREYS D., Gife, Eugene, in: VAN LOO A. (ed.) 2003: *Repertorium van de architectuur in België*, Antwerpen, Mercatorfonds, 316-317.

² COOMANS T., Croquison, Pierre Nicolas, in: VAN LOO A. (ed.) 2003: *Repertorium van de architectuur in België*, Antwerpen, Mercatorfonds, 232; VERPOEST L., Jaminé Lambert jr. Jaminé, Herman. Jaminé, Léon, in: VAN LOO A. (ed.) 2003: *Repertorium van de architectuur in België*, Antwerpen, Mercatorfonds, 366.

³ LAUREYS D., Gife, Eugene, in: VAN LOO A. (ed.) 2003: *Repertorium van de architectuur in België*, Antwerpen, Mercatorfonds, 316-317.

Van andere provinciearchitecten uit dezelfde periode zoals Pierre-Nicolas Croquison (West-Vlaanderen) en Herman Jaminé (Limburg) – beiden ook opgenomen in het Repertorium⁴ – zijn respectievelijk 27 en 24 beschermde bouwkundige elementen opgenomen in de inventaris Onroerend Erfgoed. Van de 50 andere beschermde bouwkundige elementen met Eugène Gife als ontwerper, vertoont het gemeentehuis van Pulderbos in Zandhoven dezelfde erfgoedkenmerken als het gemeentehuis van Kalmthout (typologie, datering, stijl en geografische context)."

Het advies heeft geen invloed op het ministerieel besluit.

1.2. Conclusie voorafgaand aan de voorlopige opheffing

Het uitgebrachte advies heeft invloed op het inhoudelijk dossier. Het inhoudelijk dossier werd als volgt aangepast:

- Onder "2.2. Historiek van het beschermde goed" werd bij voetnoot 4 toegevoegd "*Louis Gife ontwierp ook de parochiekerk Onze-Lieve-Vrouw aan de overzijde van Kerkeneind (nummer 19) die gerealiseerd werd in 1894-97 (<https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/13279>)."*
- Onder "3.1. Evaluatie van de opheffing van de bescherming" werd toegevoegd: "*Eugène Gife is als provinciearchitect een belangrijk figuur in de architectuurgeschiedenis van Vlaanderen, getuige zijn opname in het Repertorium van de architectuur in België van 1830 tot heden.⁵ Dit belang wordt ook weerspiegeld in het beschermde bestand. De inventaris Onroerend Erfgoed bevat naast het gemeentehuis van Kalmthout nog 50 beschermde bouwkundige elementen waaraan Eugène Gife verbonden is als ontwerper. Van andere provinciearchitecten uit dezelfde periode zoals Pierre-Nicolas Croquison (West-Vlaanderen) en Herman Jaminé (Limburg) – beiden ook opgenomen in het Repertorium⁶ – zijn respectievelijk 27 en 24 beschermde bouwkundige elementen opgenomen in de inventaris Onroerend Erfgoed. Van de 50 andere beschermde bouwkundige elementen met Eugène Gife als ontwerper, vertoont het gemeentehuis van Pulderbos in Zandhoven dezelfde erfgoedkenmerken als het gemeentehuis van Kalmthout (typologie, datering, stijl en geografische context)."*

Het advies heeft geen invloed op het ministerieel besluit.

2. Opmerkingen en bezwaren uitgebracht na de voorlopige opheffing en voorafgaand aan de definitieve opheffing

2.1. Openbaar onderzoek en hoorrecht

Gemeente Kalmthout organiseerde het openbaar onderzoek van 11 maart 2024 tot en met 9 april 2024. Tijdens het openbaar onderzoek organiseerde de gemeente geen hoorzitting. Het proces-verbaal en de bezwaren maken integraal deel uit van het opheffingsdossier.

⁴ COOMANS T., Croquison, Pierre Nicolas, in: VAN LOO A. (ed.) 2003: *Repertorium van de architectuur in België*, Antwerpen, Mercatorfonds, 232; VERPOEST L., Jaminé Lambert jr. Jaminé, Herman. Jaminé, Léon, in: VAN LOO A. (ed.) 2003: *Repertorium van de architectuur in België*, Antwerpen, Mercatorfonds, 366.

⁵ LAUREYS D., Gife, Eugene, in: VAN LOO A. (ed.) 2003: *Repertorium van de architectuur in België*, Antwerpen, Mercatorfonds, 316-317.

⁶ COOMANS T., Croquison, Pierre Nicolas, in: VAN LOO A. (ed.) 2003: *Repertorium van de architectuur in België*, Antwerpen, Mercatorfonds, 232; VERPOEST L., Jaminé Lambert jr. Jaminé, Herman. Jaminé, Léon, in: VAN LOO A. (ed.) 2003: *Repertorium van de architectuur in België*, Antwerpen, Mercatorfonds, 366.

Tijdens het openbaar onderzoek werden twaalf bezwaren ingediend. Deze worden achtereenvolgens behandeld.

Eén zakelijkrechthouder beriep zich op het hoorrecht en vroeg gehoord te worden door het agentschap. Ook de op deze wijze geuite bezwaren worden hieronder behandeld.

Omwille van privacy-redenen zijn de bezwaren van burgers en verenigingen anoniem opgenomen in dit document. Het opheffingsdossier bevat een overzicht van alle bezwaren en de gegevens van de bezwaarindieners.

2.1.1. Bezwaren 1 en 2 uitgebracht tijdens het openbaar onderzoek

Bezwaarindieners 1 en 2 dienen bezwaar in tegen de afbraak van het gemeentehuis.

Behandeling van het bezwaar: De opheffing van de bescherming als monument betekent niet dat het pand gesloopt zal worden. Het pand blijft opgenomen in de vastgestelde inventaris van het bouwkundig erfgoed met bijhorende rechtsgevolgen (zie: <https://www.onroenderfgoed.be/het-goed-staat-een-vastgestelde-inventaris>). Zo is voor een sloop steeds een omgevingsvergunning nodig van de gemeente. Daarnaast geldt de zorg- en motiveringsplicht voor administratieve overheden. Dit betekent dat de gemeente zo veel mogelijk zorg in acht moet nemen voor vastgestelde inventarisitems. Voor alle eigen werken of activiteiten moet ze onderzoeken of ze een directe impact hebben op geïnventariseerd erfgoed. Bovendien moet ze motiveren welke maatregelen ze heeft genomen om aan de zorgplicht te voldoen.

2.1.2. Bezwaar 3 uitgebracht tijdens het openbaar onderzoek

Bezwaarindieners 3 dient bezwaar in tegen de opheffing omwille van de uitvoering van de voorziene restauratie.

Behandeling van het bezwaar: De opheffing van de bescherming als monument staat los van de uitvoering van de voorziene restauratie. Het staat de gemeente vrij de restauratie van het gemeentehuis nog steeds uit te voeren.

2.1.3. Bezwaar 4 en 5 uitgebracht tijdens het openbaar onderzoek

Bezwaarindieners 4 en 5 dienen bezwaar in tegen de opheffing omwille van de aantasting van de historische kern wanneer het gebouw gesloopt wordt.

Behandeling van het bezwaar: De opheffing van de bescherming als monument betekent niet dat het pand gesloopt zal worden. Het pand blijft opgenomen in de vastgestelde inventaris van het bouwkundig erfgoed met bijhorende rechtsgevolgen (zie: <https://www.onroenderfgoed.be/het-goed-staat-een-vastgestelde-inventaris>). Zo is voor een sloop steeds een omgevingsvergunning nodig van de gemeente. Daarnaast geldt de zorg- en motiveringsplicht voor administratieve overheden. Dit betekent dat de gemeente zo veel mogelijk zorg in acht moet nemen voor vastgestelde inventarisitems. Voor alle eigen werken of activiteiten moet ze onderzoeken of ze een directe impact hebben op geïnventariseerd erfgoed. Bovendien moet ze motiveren welke maatregelen ze heeft genomen om aan de zorgplicht te voldoen.

Bezwaarindieners 4 en 5 stellen verder: *"De bescherming moet trouwens verder gaan dan gevel en dak. Het erfgoed moet geïntegreerd worden voor herbruik in een architecturaal geheel. Enkel wanneer de historische context in een gemeentelijk ontwikkelingsplan architecturaal en functioneel kan worden voorgesteld kan er sprake zijn van eventuele opheffing van een*

bescherming. Zonder ontwikkelingsplan vernielen we de historische omgeving waar een integratie van een monument met of zonder architecturale waarde nodig is."

Behandeling van het bezwaar: Dit voorstel tot definitieve opheffing van de bescherming kadert in een algemene evaluatie van het beschermd bestand in Vlaanderen die als doelstelling heeft om een dynamische selectie van de essentiële en representatieve getuigen van het leven in Vlaanderen te vrijwaren, op basis van de hedendaagse inzichten inzake erfgoedwaarde. Hieruit blijkt dat de erfgoedwaarden van het gemeentehuis op basis van de actuele inzichten inzake erfgoedwaarden en de huidige selectiecriteria ontoereikend zijn voor bescherming op Vlaams niveau. Het pand komt bijgevolg niet in aanmerking voor een bescherming, laat staan voor een uitbreiding van de huidige bescherming die zich beperkt tot de gevels en het dak van het oorspronkelijke gebouw (1863). Los van een bescherming staat het de gemeente vrij om een lokaal erfgoedbeleid te voeren.

2.1.4. Bezwaar 6 uitgebracht tijdens het openbaar onderzoek

Bezwaarindiener 6 dient bezwaar in tegen een opheffing van de bescherming omwille van de belangrijke gebeurtenissen die er in het gebouw plaats vonden, zoals (aangiften van) geboorte, huwelijk en overlijden, en stemmingen.

Behandeling van het bezwaar: Bij de evaluatie van het beschermde goed werd vastgesteld dat de erfgoedwaarden van het gemeentehuis van Kalmthout op basis van de hedendaagse inzichten inzake erfgoedwaarden en de huidige selectiecriteria voor bescherming ontoereikend zijn voor een bescherming op Vlaams niveau. Het lokaal belang en de betekenis van het gemeentehuis voor de gemeenschap omwille van de activiteiten die er plaatsvinden, zijn generiek voor alle gemeentehuizen in Vlaanderen en wegen onvoldoende door voor een bescherming als monument.

2.1.5. Bezwaar 7 uitgebracht tijdens het openbaar onderzoek

Bezwaarindiener 7 dient bezwaar in tegen de opheffing omwille van het historische geheel van het gemeentehuis, de kerk en de pastorie.

Behandeling van het bezwaar: De context van het gemeentehuis bevat inderdaad nog enkele elementen met erfgoedwaarde, waaronder de als monument beschermde pastorie en de neogotische parochiekerk die ontworpen werd door provinciearchitect Louis Gife. Dit wordt aangevuld in de motivering van het ministerieel besluit (onder 5° context) en in het inhoudelijk dossier (onder 3.1.). De algemene inschatting van de context blijft echter laag, onder andere door de sloop van de voormalige school (ten oosten) en van karakteriserende verspreide bebouwing van dorpswoningen uit de tweede helft van de 19de eeuw en de 20ste eeuw, zoals al aangegeven in het ministerieel besluit. Context op zich vormt bovendien geen afdoende motivering voor het behoud van een bescherming, omdat deze context zich per definitie buiten de afbakening van de bescherming bevindt.

2.1.6. Bezwaar 8 uitgebracht tijdens het openbaar onderzoek

Bezwaarindiener 8 dient bezwaar in tegen de opheffing omdat het gemeentehuis met de kerk, de pastorie, het kerkhof, het parkje en de aangrenzende landbouvvelden een unieke omgeving vormt en hij pleit ook voor de bescherming van die omgeving.

Behandeling van het bezwaar: De context van het gemeentehuis bevat inderdaad nog enkele elementen met erfgoedwaarde, waaronder de als monument beschermde pastorie en de neogotische parochiekerk die ontworpen werd door provinciearchitect Louis Gife. Dit wordt aangevuld in de motivering van het ministerieel besluit (onder 5° context) en

in het inhoudelijk dossier (onder 3.1.). De algemene inschatting van de context blijft echter laag, onder andere door de sloop van de voormalige school (ten oosten) en van karakteriserende verspreide bebouwing van dorpswoningen uit de tweede helft van de 19de eeuw en de 20ste eeuw, zoals al aangegeven in het ministerieel besluit. Context op zich vormt bovendien geen afdoende motivering voor het behoud van een bescherming, omdat deze context zich per definitie buiten de afbakening van de bescherming bevindt. Op Vlaams niveau beantwoordt dit geheel van gemeentehuis met context niet aan de voorwaarden voor bescherming, onder andere omdat al verschillende neogotische kerken van Louis Gife met hun omgeving beschermd zijn, zoals de parochiekerk Sint-Guibertus met pastorie en omgeving in Schilde.

Ook de monumentale trap en de twee leeuwenbeelden maken het gebouw uniek en een opheffing maakt het mogelijk dat er in de toekomst gelijk wat mee kan gebeuren. De huidige restauratie, waarvan de meerprijs deels betaald wordt door bezwaarindiener 8 als belastingbetaler, zou door de opheffing van de bescherming ongedaan kunnen gemaakt worden.

Behandeling van het bezwaar: De aanwezigheid van een monumentale trap en leeuwenbeelden is niet zeldzaam bij dit bouwtype, en de herkenbaarheid van de leeuwenbeelden is nog laag door de vervanging met benaderende reproducties. Bovendien betekent de opheffing van de bescherming niet dat er in de toekomst gelijk wat mee kan gebeuren. Het pand blijft opgenomen in de vastgestelde inventaris van het bouwkundig erfgoed met bijhorende rechtsgevolgen (zie: <https://www.onroerenderfgoed.be/het-goed-staat-een-vastgestelde-inventaris>). Zo is voor een sloop steeds een omgevingsvergunning nodig van de gemeente. Daarnaast geldt de zorg- en motiveringsplicht voor administratieve overheden. Dit betekent dat de gemeente zo veel mogelijk zorg in acht moet nemen voor vastgestelde inventarisitems. Voor alle eigen werken of activiteiten moet ze onderzoeken of ze een directe impact hebben op geïnventariseerd erfgoed. Bovendien moet ze motiveren welke maatregelen ze heeft genomen om aan de zorgplicht te voldoen.

2.1.7. Bezwaar 9 uitgebracht tijdens het openbaar onderzoek

Bezwaarindiener 9 dient bezwaar in tegen de opheffing omdat het gemeentehuis een typerend historisch gebouw is dat samen met de kerk beeldbepalend is voor Kalmthout.

Behandeling van het bezwaar: De context van het gemeentehuis bevat inderdaad nog enkele elementen met erfgoedwaarde, waaronder de als monument beschermde pastorie en de neogotische parochiekerk die ontworpen werd door provinciearchitect Louis Gife. Dit wordt aangevuld in de motivering van het ministerieel besluit (onder 5° context) en in het inhoudelijk dossier (onder 3.1.). De algemene inschatting van de context blijft echter laag, onder andere door de sloop van de voormalige school (ten oosten) en van karakteriserende verspreide bebouwing van dorpswoningen uit de tweede helft van de 19de eeuw en de 20ste eeuw, zoals al aangegeven in het ministerieel besluit. Context op zich vormt bovendien geen afdoende motivering voor het behoud van een bescherming, omdat deze context zich per definitie buiten de afbakening van de bescherming bevindt.

Verder benadrukt bezwaarindiener 9 de grote historische en emotionele impact van een afbraak van het gemeentehuis in Kalmthout.

Behandeling van het bezwaar: Een opheffing van de bescherming als monument betekent niet dat het pand gesloopt zal worden. Het pand blijft opgenomen in de vastgestelde inventaris van het bouwkundig erfgoed met bijhorende rechtsgevolgen (zie: <https://www.onroerenderfgoed.be/het-goed-staat-een-vastgestelde-inventaris>). Zo is voor de sloop steeds een omgevingsvergunning nodig van de gemeente. Daarnaast geldt

de zorg- en motiveringsplicht voor administratieve overheden. Dit betekent dat de gemeente zo veel mogelijk zorg moet in acht nemen voor vastgestelde inventarisitems. Voor alle eigen werken of activiteiten moet ze onderzoeken of ze een directe impact hebben op geïnventariseerd erfgoed. Bovendien moet ze motiveren welke maatregelen ze heeft genomen om aan de zorgplicht te voldoen.

2.1.8. Bezwaar 10 uitgebracht tijdens het openbaar onderzoek en tijdens het hoorrecht uitgeoefend op 20 maart 2024

Het gemeentebestuur van Kalmthout verzet zich tegen de opheffing van de bescherming omwille van het algemeen belang van de burger en in dit geval het recht van de inwoners van Kalmthout op hun erfgoed. Er wordt verwezen naar in het opheffingsdossier behandelde stukken:

- de opheffing;
- de bescherming;
- een gunstig advies van het agentschap Onroerend Erfgoed (ontvangen op 16 mei 2022) voor wat betreft de omgevingsvergunning voor de bouw van een nieuw gemeentehuis met als motivering dat de handelingen geen afbreuk doen aan de bestaande bescherming omdat het historisch gemeentehuis behouden blijft, en dat de werken voor toegankelijkheid voldoende overeenkomen met de erfgoedwaarden;
- de in het ministerieel besluit gehanteerde motivering;
- het ongunstig advies van de Vlaamse Commissie Onroerend Erfgoed (VCOE) van 17 november 2023 waarbij het lokaal bestuur van Kalmthout zich aansluit en zich niet akkoord verklaart met de weerlegging van dit advies.

Vervolgens worden volgende argumenten aangehaald voor behoud van de bescherming:

Er is geen volledig verlies van erfgoedwaarden. De erfgoedwaarden zijn niet onherstelbaar aangetast of verloren gegaan. Er is geen sprake van verwaarlozing of gebrekkig onderhoud en het gebouw is steeds in gebruik geweest in zijn oorspronkelijke functie als gemeentehuis.

Behandeling van het bezwaar: Deze beweringen worden niet betwist maar ze zijn niet onverenigbaar met de opheffing. De bescherming als monument wordt niet opgeheven omwille van de onherstelbare aantasting of het verlies van erfgoedwaarden, maar wel omwille van het algemeen belang: vanuit een wijzigende context of situatie (een herevaluatie op basis van de decretaal bepaalde erfgoedwaarden en de huidige criteria voor bescherming) zijn de erfgoedwaarden immers onvoldoende voor een bescherming als monument. De huidige functie van het pand vormt geen geldige motivering voor een bescherming.

De inschatting van de erfgoedwaarde op basis van de selectiecriteria zeldzaamheid, herkenbaarheid, representativiteit, ensemble en context is grotendeels gelijk aan die op het moment van bescherming omdat met uitzondering van de context de situatie bijna volledig onveranderd is gebleven ten overstaan van de situatie ten tijde van de bescherming. En onafgezien van de sloop van enkele gebouwen, is het historisch straatbeeld tot op heden nog herkenbaar.

Behandeling van het bezwaar: De erfgoedwaarde is er sinds de bescherming niet alleen op basis van het selectiecriterium context materieel op achteruitgegaan. Ook op basis van het criterium herkenbaarheid is een materiële aantasting waarneembaar door de vervanging van de leeuwenbeelden door benaderende reproducties. Erfgoedwaardering is bovendien niet enkel gebaseerd op de materialiteit of feitelijkheid van het onroerend goed maar ook op de waarde die wij er als maatschappij aan toekennen. Zoals aangegeven in het recent gepubliceerde afwegingskader van het agentschap Onroerend Erfgoed (2023) over het waarderen van erfgoed zijn

erfgoedwaarden geen onveranderlijke eigenschappen van het onroerend erfgoed zelf.⁷ Erfgoedwaarden zijn niet intrinsiek aan het erfgoed, omdat een object zelf geen vaststaande, objectief meetbare waarde heeft. Waarden worden toegekend aan een (on)roerend goed. Erfgoedwaarden zijn ook relatief ten opzichte van elkaar: een onroerend goed verkrijgt meer of minder waarde dan een vergelijkbaar onroerend goed (de referentiegroep). Voor de selectie van erfgoed (onder andere in functie van bescherming) wordt niet alleen de actuele, feitelijke status van het erfgoed maar er wordt ook rekening gehouden met de referentiegroep en de positie van het goed hierin. Bij de bescherming van het gemeentehuis in Kalmthout in 1998 werd gesteld dat alle gemeentehuizen uit het midden van de negentiende eeuw (de referentiegroep) een bescherming verdienden. Dergelijke opvatting strookt niet meer met de huidige algemene evaluatie van het beschermd bestand in Vlaanderen die als doelstelling heeft om een dynamische selectie van de essentiële en representatieve getuigen van het leven in Vlaanderen te vrijwaren.

In het ontwerp van het nieuwe gemeentehuis wordt niet geraakt aan de beschermde gevels en bedaking. De nieuwbouw en heraanleg van de bijhorende omgeving ondersteunen de beeldwaarde van het beschermd monument.

Behandeling van het bezwaar: Het nieuw ontworpen gemeentehuis wordt niet aangehaald bij de motivering van de opheffing en vormt geen beoordelingsgrond voor de opheffing van de bescherming. Dat de nieuwbouw de beeldwaarde van het beschermd monument ondersteunt, is bovendien voor discussie vatbaar. Juist doordat de nieuwbouw volledig aansluit op het oude gemeentehuis (qua rooilijn, volume, gevelritmiek,...) gaat het beeld van het oude gemeentehuis als een kleinschalig, vrijstaand volume grotendeels verloren.

Het verlies of de relatieve "vermindering" van erfgoedwaarden mag niet zomaar worden aangegrepen om een bescherming van een monument stop te zetten.

Behandeling van het bezwaar: Zoals aangegeven in het ministerieel besluit staat artikel 6.2.1, 3°, van het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013 de gehele of gedeeltelijke wijziging of opheffing van een bescherming omwille van het algemeen belang toe. De parlementaire voorbereiding stelt daarbij het volgende: "door een wijzigende context kan het algemeen belang immers geëvolueerd zijn ten opzichte van het algemeen belang ten tijde van de bescherming". In functie van een algemene evaluatie van het beschermd bestand in Vlaanderen die als doelstelling heeft om een dynamische selectie van de essentiële en representatieve getuigen van het leven in Vlaanderen te vrijwaren, werd het beschermde goed getoetst aan de hedendaagse inzichten inzake erfgoedwaarde. Op basis van deze evaluatie blijkt dat er sprake is van een wijzigende context of situatie waarbij de erfgoedwaarden onvoldoende zijn voor een bescherming van de gevels en bedaking van het oude deel van het gemeentehuis in Kalmthout als monument. De vrijwaring van de erfgoedwaarden is niet langer vereist omwille van het algemeen belang.

Het lokaal bestuur is als eigenaar vragende partij om de bescherming te behouden en er is geen sprake van een vraag naar erfgoedpremies.

Behandeling van het bezwaar: Het standpunt van de eigenaar en het al dan niet aanvragen van erfgoedpremies vormen geen geldige motivering van een bescherming of een opheffing ervan.

Het pand beschikt nog over voldoende erfgoedwaarde om beschermd te blijven.

⁷ De Houwer Veerle, Meganck Leen en Van Herck Karina 2023: *Waarderen van erfgoed: erfgoedwaarden en criteria*, afwegingskader agentschap Onroerend Erfgoed 13, pp. 8-10 en 13-14. <https://publicaties.vlaanderen.be/view-file/62363> (geraadpleegd op 7 mei 2024).

Behandeling van het bezwaar: In functie van een algemene evaluatie van het beschermd bestand in Vlaanderen die als doelstelling heeft om een dynamische selectie van de essentiële en representatieve getuigen van het leven in Vlaanderen te vrijwaren, werd het beschermde goed getoetst aan de hedendaagse inzichten inzake erfgoedwaarde. Op basis van deze evaluatie blijkt dat er sprake is van een wijzigende context of situatie waarbij de erfgoedwaarden onvoldoende zijn voor een bescherming als monument op Vlaams niveau. Dit wordt gemotiveerd in het ministerieel besluit en inhoudelijk dossier.

Het oude gedeelte van het gemeentehuis, de parochiekerk en de als monument beschermde pastorie vormen een eenheid en een herkenbaar dorpsgezicht, dat nog meer verbonden zal worden door de heraanleg van de open ruimte.

Behandeling van het bezwaar: De context van het gemeentehuis bevat inderdaad nog enkele elementen met erfgoedwaarde, waaronder de als monument beschermde pastorie en de neogotische parochiekerk die ontworpen werd door provinciearchitect Louis Gife. Dit wordt aangevuld in de motivering van het ministerieel besluit (onder 5° context) en in het inhoudelijk dossier (onder 3.1.). De algemene inschatting van de context blijft echter laag, onder andere door de sloop van de voormalige school (ten oosten) en van karakteriserende verspreide bebouwing van dorpswoningen uit de tweede helft van de 19de eeuw en de 20ste eeuw, zoals al aangegeven in het ministerieel besluit. Context op zich vormt bovendien geen afdoende motivering voor het behoud van een bescherming, omdat deze context zich per definitie buiten de afbakening van de bescherming bevindt.

Het gemeentehuis is beeldbepalend door zijn ligging aan de kop van de straat (context- en beeldwaarde), wat nog versterkt zal worden door de restauratie van de gevels en bedaking van het oude gedeelte.

Behandeling van het bezwaar: het beeldbepalend karakter van een onroerend goed voor zijn omgeving vormt geen rechtsgeldige motivering voor een bescherming als monument, of tegen de opheffing ervan. De algemene inschatting van de context blijft echter laag. Context op zich vormt bovendien geen afdoende motivering voor het behoud van een bescherming, omdat deze context zich per definitie buiten de afbakening van de bescherming bevindt.

Het is onduidelijk in hoeverre de hedendaagse inzichten inzake erfgoedwaarden verschillen van de inzichten op het moment van de bescherming.

Behandeling van het bezwaar: Bij de bescherming van het gemeentehuis in Kalmthout in 1998 werd gesteld dat alle gemeentehuizen uit het midden van de negentiende eeuw een bescherming verdienen. Dergelijke opvatting strookt niet meer met de huidige algemene evaluatie van het beschermd bestand in Vlaanderen die als doelstelling heeft om een dynamische selectie van de essentiële en representatieve getuigen van het leven in Vlaanderen te vrijwaren. Voor een actuele interpretatie van de erfgoedwaarden en -criteria die het agentschap Onroerend Erfgoed hanteert, wordt verwezen naar het online toegankelijk afwegingskader over het Waarderen van erfgoed (2023).⁸

Verder wordt gesteld dat de bezwaren 11 en 12 ook integraal deel uitmaken van dit bezwaar en dat de voorlopige opheffing aan bod kwam in de pers.

Behandeling van het bezwaar: Voor de behandeling van deze bezwaren wordt verwezen naar de respectievelijke behandelingen van bezwaren 11 en 12 hieronder (cfr. infra).

⁸ De Houwer Veerle, Meganck Leen en Van Herck Karina 2023: *Waarderen van erfgoed: erfgoedwaarden en criteria*, afwegingskader agentschap Onroerend Erfgoed 13, pp. 8-10 en 13-14. <https://publicaties.vlaanderen.be/view-file/62363> (geraadpleegd op 7 mei 2024).

2.1.9. Bezwaar 11 uitgebracht tijdens het openbaar onderzoek:

Bewaarindiener 11 dient bezwaar in tegen de opheffing van de bescherming omwille van volgende redenen:

Het gemeentehuis maakt al 160 jaar deel uit van een herkenbaar dorpsgezicht (samen met de parochiekerk en de pastorie) en behoort tot het collectieve geheugen van de inwoners van Kalmthout. Het staat symbool voor verbondenheid met hun gemeente en met elkaar, en heeft dus naast een historische ook een emotionele waarde.

Behandeling van het bezwaar: De emotionele waarde en het lokale collectieve geheugen vormen geen rechtsgeldige motivering voor een bescherming als monument of tegen de opheffing ervan.

Een wijziging aan de definitie op Vlaams niveau van wat beschermd moet worden, doet geen afbreuk aan de historische waarde die het gebouw nog kreeg toegekend in 1998.

Behandeling van het bezwaar: Het gemeentehuis van Kalmthout heeft nog een historische waarde heeft, maar getoetst aan de hedendaagse inzichten inzake erfgoedwaarde is deze onvoldoende voor het behoud van de bescherming. Erfgoedwaardering is immers niet enkel gebaseerd op de materialiteit of feitelijkheid van het onroerend goed maar ook op de waarde die de maatschappij er aan toekent, zoals ook de bewaarindiener zelf aangeeft. Deze toekenning kan in de loop der tijden wijzigen en aanleiding geven tot een wijzigende context waardoor het algemeen belang geëvolueerd is ten opzichte van het algemeen belang ten tijde van de bescherming.

De vervanging van de twee leeuwensculpturen doet geen afbreuk aan de historische waarde.

Behandeling van het bezwaar: Dit wordt betwist, zoals gemotiveerd in het ministerieel besluit en het inhoudelijk dossier: de vervanging van de twee oorspronkelijke leeuwensculpturen door benaderende reproducties in 2001 tast wel degelijk de herkenbaarheid van het monument aan.

De opheffing van de bescherming tast de rechtszekerheid aan en getuigt van onbehoorlijk bestuur. De gemeente en zijn inwoners mogen er op vertrouwen dat de hogere overheid het patrimonium op consequente wijze beschermd houdt en het eerder gewekte vertrouwen tot bescherming niet op de helling zet.

Behandeling van het bezwaar: De opheffing kadert in de evaluatie van het beschermde erfgoedbestand, zoals ingeschreven in de Beleidsnota Onroerend Erfgoed (2019-2024). De bescherming van de gevels en bedaking van het oude deel van het gemeentehuis in Kalmthout werd onderzocht in het project 'snelle screening' (2021-2022). De snelle screening van het beschermde bestand had als doel die beschermingen te detecteren die vandaag overduidelijk niet meer aan de hedendaagse selectiecriteria voor bescherming op Vlaams niveau voldoen. De opheffingsprocedure verloopt bovendien conform de geldende regelgeving en tast de rechtszekerheid dus niet aan.

Er zijn werken gepland aan de gevel van het gemeentehuis die erfgoedelementen herstellen, zonder erfgoedpremie.

Behandeling van het bezwaar: De opheffing wordt gemotiveerd op basis van de hedendaagse inzichten in erfgoedwaarden die niet alleen gebaseerd zijn op de materiële, feitelijke kenmerken van het goed maar ook op basis van de referentiegroep waartoe dit goed behoort (19de-eeuwse, kleinschalige gemeentehuizen). Een reconstructie van enkele gevelelementen zal deze inschatting niet fundamenteel wijzigen. Het al dan niet

aanvragen van erfgoedpremies vormt geen geldige motivering voor een bescherming of een opheffing ervan.

Een opheffing van de bescherming heeft het directe gevolg dat het gemeentehuis volgens de minister mag afgebroken worden.

Behandeling van het bezwaar: De opheffing van de bescherming als monument betekent niet dat het pand gesloopt zal worden. Het pand blijft opgenomen in de vastgestelde inventaris van het bouwkundig erfgoed met bijhorende rechtsgevolgen (zie: <https://www.onroerenderfgoed.be/het-goed-staat-een-vastgestelde-inventaris>). Zo is voor de sloop steeds een omgevingsvergunning nodig van de gemeente. Daarnaast geldt de zorg- en motiveringsplicht voor administratieve overheden. Dit betekent dat de gemeente zo veel mogelijk zorg moet in acht nemen voor vastgestelde inventarisitems. Voor alle eigen werken of activiteiten moet ze onderzoeken of ze een directe impact hebben op geïnventariseerd erfgoed. Bovendien moet ze motiveren welke maatregelen ze heeft genomen om aan de zorgplicht te voldoen.

Ook gebouwen in kleine gemeenten in Vlaanderen, met plaatselijke historische waarde, verdienen om beschermd, en derhalve bewaard te worden voor het nageslacht.

Behandeling van het bezwaar: Deze bewering wordt niet betwist maar vormt geen bezwaar tegen de motivering van de opheffing. Voor deze motivering werd de erfgoedwaarde van het gemeentehuis van Kalmthout immers afgewogen binnen een referentiegroep van andere kleinschalige 19de-eeuwse gemeentehuizen van dezelfde ontwerper, die hun bescherming behouden. Een opheffing van de bescherming doet bovendien geen uitspraak over het behoud en de instandhouding van het erfgoed. Het pand blijft opgenomen in de vastgestelde inventaris van het bouwkundig erfgoed met bijhorende rechtsgevolgen (zie: <https://www.onroerenderfgoed.be/het-goed-staat-een-vastgestelde-inventaris>). Zo is voor de sloop steeds een omgevingsvergunning nodig van de gemeente. Daarnaast geldt de zorg- en motiveringsplicht voor administratieve overheden. Dit betekent dat de gemeente zo veel mogelijk zorg moet in acht nemen voor vastgestelde inventarisitems. Voor alle eigen werken of activiteiten moet ze onderzoeken of ze een directe impact hebben op geïnventariseerd erfgoed. Bovendien moet ze motiveren welke maatregelen ze heeft genomen om aan de zorgplicht te voldoen.

2.1.10. Bezwaar 12 uitgebracht tijdens het openbaar onderzoek:

Dit bezwaar bevat een uitvoerige inleiding met omschrijving van de feitelijke omstandigheden en het juridisch kader. Vervolgens formuleert de bezwaarindiener verschillende bezwaren, opgedeeld in hoofddorde en in ondergeschikte orde.

In hoofddorde betreffende zeldzaamheid:

Wat betreft de zeldzaamheid wordt de opheffing gemotiveerd door te verwijzen naar vijf andere, vergelijkbare beschermde gebouwen (19de-eeuwse gemeentehuizen van dezelfde ontwerper) die origineler bewaard zijn. Het kan en is absoluut niet de bedoeling van het Onroerenderfgoeddecreet van 12 juli 2013 om van ieder erfgoedtype enkel het meest oorspronkelijke te bewaren. De wettelijk voorziene beoordelingscriteria worden dus minstens overschreden. Het zou de hogere overheid betamen om van elke typologie van de hand van architect E. Gife minstens meerdere – zo niet alle – resterende gebouwen geheel of minstens deels te beschermen of als beschermd te bewaren.

Behandeling van het bezwaar: Erfgoedwaarde wordt steeds beoordeeld in relatieve zin, in relatie tot andere, vergelijkbare objecten. De vraag om alle gebouwen van ontwerper Eugène Gife te beschermen past niet binnen de doelstelling van de Vlaamse overheid om

een dynamische selectie van de essentiële en representatieve getuigen van het leven in Vlaanderen te vrijwaren. Zoals bezwaarindiener zelf aangeeft, zijn er – in het geval van de definitieve opheffing van deze bescherming – nog steeds vijf 19de-eeuwse gemeentehuizen van Eugène Gife beschermd.

De stijl van E. Gife is uniek voor de provincie Antwerpen.

Behandeling van het bezwaar: Net zoals het geval is voor vrijwel iedere ontwerper vertoont het oeuvre van Eugène Gife een aantal typerende kenmerken. Deze typerende vormtaal wordt echter voldoende gecapteerd door de rest van het beschermde bestand dat, zoals bezwaarindiener zelf aangeeft, ruim vijftig gebouwen omvat waaronder vijf gelijkaardige, kleinschalige gemeentehuizen.

Het criterium zeldzaamheid wordt enkel gestoeld op typologie terwijl het Onroerenderfgoeddecreet melding maakt van verschillende aspecten welke als toetsingskader voor de zeldzaamheid moeten dienen: *"geografische context, de historische context, de typologie of het oeuvre"*.

Behandeling van het bezwaar: De verschillende aspecten die in het Onroerenderfgoeddecreet vermeld worden bij het criterium zeldzaamheid moeten niet alle vier getoetst worden, gezien het nevenschikkend voegwoord "of". Bij deze opheffing wordt trouwens niet alleen het type (gemeentehuis) maar ook de geografische context (provincie Antwerpen), de historische context (19de eeuw) en het oeuvre (ontwerper Eugène Gife) gehanteerd als toetssteen bij het criterium zeldzaamheid.

Het gemeentehuis van Kalmthout is van alle beschermde gemeentehuizen van Eugène Gife het enige dat altijd zijn functie heeft behouden en zal blijven behouden.

Behandeling van het bezwaar: De huidige en/of toekomstige bestemming van een onroerend goed staat los van een bescherming als monument of de opheffing ervan. Wel belangrijk is in hoeverre een als erfgoedkenmerk weerhouden historische functie nog herkenbaar is in het onroerend goed.

Stricto sensu is nog maar één gemeentehuis van E. Gife bewaard en nog in functie.

Behandeling van het bezwaar: De erfgoedwaarde die gerelateerd is aan een typologie wordt bepaald door de wijze waarop de als erfgoedkenmerk weerhouden historische functie nog herkenbaar is in het onroerend goed, en niet door de continuïteit van die functie tot op heden.

In hoofdorde betreffende representativiteit:

Bezwaarindiener gaat akkoord met het ministerieel besluit dat stelt dat de representativiteit van het gemeentehuis eerder hoog is, maar beoordeelt de navolgende opmerking (*"Dit geldt echter evenzeer voor andere beschermde gemeentehuizen in de omgeving zoals die van Pulderbos, Ruisbroek, Baarle-Hertog en Wuustwezel, die veel hoger scoren op andere erfgoedcriteria dan het gemeentehuis van Kalmthout"*) als niet ter zake.

Behandeling van het bezwaar: Erfgoedwaarden zijn relatief: een onroerend goed verkrijgt meer of minder waarde dan een vergelijkbaar onroerend goed (de referentiegroep). Voor de selectie van erfgoed (onder andere in functie van bescherming) moet ook gekeken worden naar de referentiegroep en de positie van het goed hierin.⁹

⁹ De Houwer Veerle, Meganck Leen en Van Herck Karina 2023: *Waarderen van erfgoed: erfgoedwaarden en criteria*, afwegingskader agentschap Onroerend Erfgoed 13, pp. 8-10 en 13-14. <https://publicaties.vlaanderen.be/view-file/62363> (geraadpleegd op 7 mei 2024).

In hoofdorde betreffende ensemble:

De beschermde delen van het gemeentehuis hebben een hoge ensemblewaarde want er is duidelijk sprake van één architectonische grondtoon, een samenhang door materiaalgebruik en detaillering welke in de toekomst enkel zal verhogen door de geplande en reeds vergunde restauratie, een samenhang van de bebouwing en objecten in de omgeving, en een samenhang tussen gebouw en interieur verwijzend naar de ongewijzigde monumentale traphal in gelijke stijl en verschillende interieurelementen en originele meubelstukken.

Behandeling van het bezwaar: De beschermde delen vertonen inderdaad nog één architecturale stijl en samenhang door materiaalgebruik en detaillering. Dat in 1998 geopteerd werd voor een heel partiële bescherming wijst echter al op de lage ensemblewaarde van het exterieur en het interieur van het onroerend goed. De traphal in neoclassicistische stijl werd, net zoals andere interieurelementen en meubelstukken, meegenomen bij de evaluatie van het gemeentehuis maar de erfgoedwaarde ervan is onvoldoende om een bescherming van het gebouw te motiveren. De bewering met betrekking tot de restauratie kan bevestigd noch betwist worden gezien het toekomstgerichte karakter ervan. De verwijzing naar objecten in de omgeving valt onder het criterium context.

De verbouwingen van het gemeentehuis dateren van vóór de bescherming in 1998, terwijl de opheffing gemotiveerd wordt als volgt: "door een wijzigende context kan het algemeen belang immers geëvolueerd zijn ten opzichte van het algemeen belang **ten tijde van de bescherming**." In het opheffingsdossier wordt – met uitzondering van een korte vermelding van het verloren gaan en de vervanging van twee leeuwenbeelden in 2001 – geen vergelijking gemaakt tussen de toestand en het algemeen belang op het moment van de bescherming en de huidige toestand.

Behandeling van het bezwaar: De materiële wijzigingen aan het gemeentehuis sinds de bescherming zijn inderdaad eerder beperkt. Erfgoedwaardering is echter niet enkel gebaseerd op de materialiteit of feitelijkheid van het onroerend goed maar ook op de waarde die de maatschappij er aan toekent. Zoals aangegeven in het recent gepubliceerde afwegingskader van het agentschap Onroerend Erfgoed over het waarderen van erfgoed zijn erfgoedwaarden geen onveranderlijke eigenschappen van het onroerend erfgoed zelf. Erfgoedwaarden zijn ook relatief: een onroerend goed verkrijgt meer of minder waarde dan een vergelijkbaar onroerend goed (de referentiegroep). Voor de selectie van erfgoed (onder andere in functie van bescherming) kijken we niet alleen naar de actuele, feitelijke status van het erfgoed maar ook naar de referentiegroep en de positie van het goed hierin.¹⁰ Sinds de bescherming van het gemeentehuis in Kalmthout in 1988 is zowel de erfgoedwaardering als de referentiegroep (19de-eeuwse gemeentehuizen in de provincie Antwerpen) ingrijpend gewijzigd.

Conclusie is dat het monument nog steeds in dezelfde toestand is als ten tijde van de bescherming en dat het algemeen belang ervan nog steeds bestaande is en zelfs in grote mate zal toenemen in de zeer nabije toekomst.

Behandeling van het bezwaar: Het monument is inderdaad nog grotendeels in dezelfde toestand als ten tijde van de bescherming. De vrijwaring van de erfgoedwaarden door middel van een bescherming als monument is echter niet langer vereist omwille van de sinds de bescherming in 1998 gewijzigde erfgoedwaardering en referentiegroep. Het

¹⁰ De Houwer Veerle, Meganck Leen en Van Herck Karina 2023: *Waarderen van erfgoed: erfgoedwaarden en criteria*, afwegingskader agentschap Onroerend Erfgoed 13, pp. 8-10 en 13-14. <https://publicaties.vlaanderen.be/view-file/62363> (geraadpleegd op 7 mei 2024).

derde deel van deze conclusie kan bevestigd noch betwist worden gezien het toekomstgerichte karakter ervan.

In hoofddorde betreffende herkenbaarheid:

Bezwaarindieners betwist dat de vervanging van de twee leeuwensculpturen een verlies aan herkenbaarheid inhoudt, verwijzend naar de naamgeving van de twee leeuwen door de inwoners, en de vermelding ervan in tal van lokale of zelfs internationale publicaties. Bovendien maken deze leeuwen geen deel uit van de oorspronkelijke bouwphase. De motivatie in het ministerieel besluit gaat dus voorbij aan de criteria zoals bepaald in het Onroerenderfgoeddecreet: "*herkenbaarheid: geeft aan in hoeverre het onroerend goed een goed herkenbare uitdrukking is van zijn oorspronkelijke functie, uitzicht of vormgeving, of van een belangrijke fase in de latere ontwikkeling daarvan*". Op basis hiervan is de herkenbaarheid van het gemeentehuis volgens de bezwaarindieners nog steeds hoog.

Behandeling van het bezwaar: Indien de vervanging van de leeuwen volgens de bezwaarindieners niet gebruikt kan worden in de motivering van de opheffing omdat ze geen deel uitmaakten van de oorspronkelijke bouwphase of een belangrijke fase in de latere ontwikkeling, kan hun vermeend belang ook niet aangewend worden als bezwaar tegen de opheffing van de bescherming. Los daarvan tast de vervanging van de twee leeuwensculpturen door benaderende reproducties rond 2001 wel degelijk de herkenbaarheid van het monument aan, zoals gemotiveerd in het ministerieel besluit en het inhoudelijk dossier:

Bovendien was het volgens de bezwaarindieners de bedoeling van Eugène Gife dat enkel de voorgevel van het gebouw prominent zichtbaar zou zijn en dit is nog steeds het geval.

Behandeling van het bezwaar: De voorgevel is inderdaad de 'representatieve' zichtgevel maar dit verandert niets aan het feit dat de leeuwensculpturen, de overige gevels en het interieur sterk aan herkenbaarheid hebben ingeboet.

In hoofddorde betreffende context:

De bezwaarindieners stelt dat bij de beoordeling van de context ook verwezen wordt naar aantastingen vóór de bescherming en dat de beoordeling van de context te eenzijdig is (enkel aantasting van één zijde van de straat). Volgens de bezwaarindieners is er wel nog contextwaarde aanwezig en die zal enkel groter worden door een masterplan dat in ontwikkeling is.

Behandeling van het bezwaar: Het criterium context wordt inderdaad beoordeeld op basis van aantastingen vóór en na de bescherming in 1998. In het ministerieel besluit wordt bij de behandeling van dit criterium echter melding gemaakt van aantastingen zowel ten oosten van het gemeentehuis (voormalige school) als ten zuidwesten (Kerkeneind 16-24) en dus niet aan één zijde van de straat.

De context van het gemeentehuis bevat inderdaad nog enkele elementen met erfgoedwaarde, waaronder de als monument beschermde pastorie en de neogotische parochiekerk die ontworpen werd door provinciearchitect Louis Gife. Dit wordt aangevuld in de motivering van het ministerieel besluit (onder 5° context) en in het inhoudelijk dossier (onder 3.1.). De algemene inschatting van de context blijft echter laag, onder andere door de sloop van de voormalige school (ten oosten) en van karakteriserende verspreide bebouwing van dorpswoningen uit de tweede helft van de 19de eeuw en de 20ste eeuw, zoals al aangegeven in het ministerieel besluit. Aanvullend kan melding gemaakt worden van de sloop of ingrijpende verbouwing van een 19de-eeuwse hoeve met woonstalhuis aan Kerkeneind 1-3.¹¹

¹¹ INVENTARIS ONROEREND ERFGOED 2024: Hoeve [online], <https://id.erfgoed.net/erfgoedobjecten/13277> (geraadpleegd op 7 mei 2024).

Context op zich vormt bovendien geen afdoende motivering voor het behoud van een bescherming, omdat deze context zich per definitie buiten de afbakening van de bescherming bevindt.

In ondergeschikte orde betreffende advies Vlaamse Commissie Onroerend Erfgoed

Bezwaarindienersluit zich aan bij het advies van de VCOE en stelt dat de gebruikte argumenten om de vaststellingen van de VCOE te ontkrachten zwak zijn.

Behandeling van het bezwaar: Hiervan wordt akte genomen. De behandeling van het advies zoals opgenomen in dit document onder 1.1. wordt aangehouden.

In ondergeschikte orde betreffende timing

Bezwaarindienervindt de timing van de opheffing zeer spijtig omwille van de plannen voor een doorgedreven restauratie van het bestaande oude gemeentehuis, en een vervangbouw die blijkt geeft van doorgedreven respect voor het bestaande monument.

Behandeling van het bezwaar: Dit opheffingsdossier kadert in een algemene herevaluatie van het beschermde bestand in Vlaanderen. Voor dossiers waar werken, zoals een restauratie, lopende waren, werden de zakelijkrechthouders tijdig verwittigd dat bij een eventuele, toekomstige opheffing de toegang tot premies en de toelatingsplichten zouden vervallen. De zakelijkrechthouder van het gemeentehuis van Kalmthout werd hiervan al op 1 maart 2023 op de hoogte gebracht. Op 28 maart 2023 werd gemeld dat de opheffingsprocedure voor deze bescherming zou opgestart worden indien aanvullingen in het kader van een erfgoedpremie-aanvraag niet tijdig aangeleverd werden. Deze aanvullingen werden niet aangeleverd, waarna op 20 juli 2023 gemeld werd dat de opheffingsprocedure dat jaar nog zou worden opgestart.

2.2. Conclusie

De adviezen en bezwaren uitgebracht na de voorlopige opheffing en voorafgaand aan de definitieve opheffing hebben invloed op het inhoudelijk dossier en het ministerieel besluit. Het inhoudelijk dossier en het ministerieel besluit werden als volgt aangepast na de voorlopige opheffing:

- Er werd toegevoegd "*de context van het gemeentehuis bevat inderdaad nog enkele elementen met erfgoedwaarde, waaronder de als monument beschermde pastorie en de neogotische parochiekerk die ontworpen werd door provinciearchitect Louis Gife.*" bij de motivering van het ministerieel besluit (5° context) en in het inhoudelijk dossier (3.1.).